

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Заруцька О.П., Прохорець Т.Б.

Університет митної справи та фінансів

У статті розглянуто особливості функціонування платіжних систем України. Проаналізовано сучасний стан платіжної системи, зокрема Національної платіжної системи «Український платіжний ПРОСТІР» та Системи електронних платежів. Розглянуто розвиток криптовалюти в Україні.

Ключові слова: платіжна система України, Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР», система електронних платежів, платіжна картка, криптовалюта.

Актуальність проблеми. Платіжні системи відіграють одну із найважливіших ролей в економіці будь-якої країни, України. Вони забезпечують здійснення суб'єктами економіки переказу грошових коштів та розрахунків за зобов'язаннями, що з'являються у процесі здійснення економічної діяльності. Раціональна організація платіжної системи сприяє ефективному функціонуванню фінансової сфери, вдосконаленню грошово-кредитних відносин, здійсненню міждержавних валютних розрахунків. Надійні та ефективні платіжні системи є гарантією стабільного функціонування банківської системи та економіки в цілому.

Постановка проблеми. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування функціонування та використання платіжної системи в Україні. Аналіз сучасного стану платіжних систем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню цієї проблематики присвячували свої роботи такі фахівці, як О.М. Калмикова, Р.П. Лісна, І.А. Манченко, С.А. Циганов, О.В. Поляниця та інші.

Виклад основного матеріалу. Платіжна система будь-якої країни є одним із головних елементів в діяльності як національної економіки в цілому, так і в банківській системі, оскільки виступає каналом зв'язку у загальній системі товарообігу країни. Платіжна система – це платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при переведенні коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система [1].

Законодавство України передбачає діяльність в Україні внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем.

Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [4].

Міжнародна платіжна система – платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу [10].

Платіжна система України складається з таких компонентів: системи електронних платежів Національного банку України; систем автоматизації роботи банків; внутрішньобанківських платіжних систем; систем «клієнт – банк»

для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі [3].

Для зручності розуміння всі функції платіжної системи розділяють на кілька категорій: функції мобільності і універсальності; функції ефективного управління власними ресурсами; функції контролю.

Функції мобільності і універсальності полягають в оперативному проведенні міжбанківських і міжфілійних платежів та мінімізації витрат, потрібних для їх проведення. До цих функцій включають: автоматизацію руху грошових платежів в структурі багатофілійного банку; взаємодію із системами електронних розрахунків, робота яких регламентована НБУ; автоматизацію документообігу.

До функції ефективного управління власними ресурсами включають: контроль стану кореспондентських рахунків; позиціонування платежів; вибір оптимального та раціонального способу і маршруту здійснення платежу.

До контрольних-регулюючих функцій платіжної системи входять: контроль виконання вимог, встановлених для проведення грошових платежів; моніторинг зовнішніх платежів банківської установи [2].

Кількість систем переказу коштів станом на 01.01.2017 зменшилась порівняно з 2016 р.

Станом на 01.01.2017 вітчизняні системи переказу коштів: 6 систем, створених банками; 8 систем, створених небанківськими установами; 11 внутрішньобанківських систем переказу [2].

Станом на 01.01.2017 в Україні функціонували 14 міжнародних систем переказу коштів, створених нерезидентами, а саме: 3 системи з США, 2 – з Азербайджану, по 1 – з Грузії, Великобританії, Канади, а також 6 систем з РФ. (Указом Президента України від 17.10.2016 № 467/2016 уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16.09.2016 «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). Відповідно до цього рішення строком на один рік застосовані санкції до бплатіжних організацій міжнародних платіжних систем, створених резидентами Російської Федерації, і ці системи не працюють в Україні).

Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем – Системи електронних платежів (СЕП) та Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР» [6].

Система масових платежів в Україні представлена національною системою Український платіжний ПРОСТІР. ПРОСТІР – це внутріш-

нюдержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів [4].

На сьогодні учасниками ПРОСТІР є 50 банків України та 25 небанківських установ.

Національна платіжна система ПРОСТІР – це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме платіжних карток ПРОСТІР.

Картка ПРОСТІР – це платіжна картка, яка дає змогу її держателю оплатити вартість товару, або послуги в торговельно-сервісній мережі, отримати готівку, переказати кошти з картки на картку тощо. Картки Національної платіжної системи ПРОСТІР дають змогу здійснювати операції саме з національною валютою – гривнею, в межах України та на українських інтернет-сайтах. Загальна кількість активних платіжних карток під брендом НПС «ПРОСТІР» протягом 2016 року зростає з 224 тис. шт. до 289 тис. шт.

Із застосуванням платіжних карток НПС «ПРОСТІР» здійснено 5.3 млн. операцій на суму 6.7 млрд. грн., із яких було оброблено понад 1 млн. безготівкових транзакцій, що у порівнянні із 2015 роком є зростанням у 6 разів. Загальна ж сума безготівкових платежів за 2016 рік склала понад 200 млн. грн., що перевищує показник попереднього року більш ніж у 2 рази [7].

Система електронних платежів НБУ (СЕП) – загальнодержавна платіжна система, забезпечує здійснення розрахунків між банківськими установами, органами державного казначейства на території України із застосуванням електронних засобів приймання, обробки, передавання та захисту інформації. Система забезпечує проведення переказу коштів через кореспондентські та ніші рахунки її учасників, відкриті у Національному банку України із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу [4].

У СЕП виконуються міжбанківські перекази у файловому режимі та в режимі реального часу. Здійснення банком початкових платежів у файловому режимі є обов'язковим, а в режимі реального часу – за його вибором. Разом з тим учасник системи, який працює в СЕП у файловому режимі, забезпечує приймання платежів у режимі реального часу.

За станом на 1 січня 2017 року учасниками СЕП стало 216 установи, серед яких банки України та їх філії, органи ДКС, установи Національного банку України.

В табл. 1 наведено дані щодо кількості учасників СЕП.

Станом на 01.01.2016 кількість учасників СЕП порівняно з 01.01.2015 зменшилась на 99 установ, а в 2017 порівняно з 2016 кількість учасників СЕП зменшилась на 44 установи.

У 2016 році СЕП було оброблено 312 667 тис. початкових платежів на суму 19 521 млрд. грн., у тому числі: у файловому режимі – 311 677 тис. початкових платежів на суму 12 156 млрд. грн.; у режимі реального часу – 990 тис. початкових платежів на суму 7 365 млрд. грн.

Переважна більшість початкових платежів була надіслана до СЕП банками України та їх

філіями – 291 173 тис. початкових платежів (93% від їх загальної кількості). Упродовж 2016 року в СЕП у середньому за день оброблялося 1,251 тис. початкових платежів на суму 78 млрд. грн.

Таблиця 1

**Кількість учасників СЕП
за період з 2015 по 2017 рр.**

Учасники СЕП	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
Всього установ, з них:	359	260	216
Філії банків України	134	104	85
Банки України	163	127	103
Органи Державної казначейської служби України	26	27	27
Установи Національного банку України	36	2	–

Джерело: [6]

Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП становив 57.20 млрд. грн., а середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників системи – 1.36 [4].

Розвиток банківської системи разом із прогресивним технологічним та науково-технічним прогресом зумовлює появу спеціальних інструментів, які мають на меті спростити окремі операції клієнтів банку. Яскравим прикладом такого інструменту є спеціальні платіжні картки.

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої у встановленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання передкладу грошей з рахунка платника чи відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, тощо [8].

Розглянемо види платіжних карток та їх кількість в 2015–2017 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

**Кількість платіжних карток
в залежності від виду**

Вид платіжної картки	Кількість емітованих карток (тис. шт.)			Зміна за 2015 рік тис. шт.	Зміна за 2016 рік тис. шт.
	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017		
З магнітною смугою	30 009	27 586	27 994	-2 423	408
З чіпом і магнітною смугою	2 370	2 766	3 876	396	1110
З чіпом	416	194	74	-222	-120
Віртуальні	248	291	444	43	153

Джерело: [6]

Розглянемо скільки клієнтів платіжних карток та платіжних пристроїв було в Україні за останні три роки.

Отже, аналізуючи показники табл. 1 можна можна побачити, що кількість держателів платіжних карток та платіжних карток з кожним

роком зменшувалась, а кількість банкоматів та терміналів в 2016 р. зменшилась порівняно з 2015 р. на 3 262 шт. та 9 332 шт. відповідно, а в 2017 р. збільшилась порівняно з 2016 р. кількість банкоматів на 449 шт., кількість терміналів на 24 763 шт.

Таблиця 3
Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток і платіжних пристроїв в Україні за 2015–2017 роки

Дані за станом на:	Держателі платіжних карток (тис. осіб)	Платіжні картки (в обігу) (тис. шт.)	Банкомати (шт.)	Термінали (шт.)
01.01.2015	51 649	70 551	36 596	203 810
01.01.2016	43 058	59 307	33 334	194 478
01.01.2017	41 746	57 633	33 783	219 241

Джерело: [6]

Розглянемо грошові перекази, здійснені через систему переказу коштів.

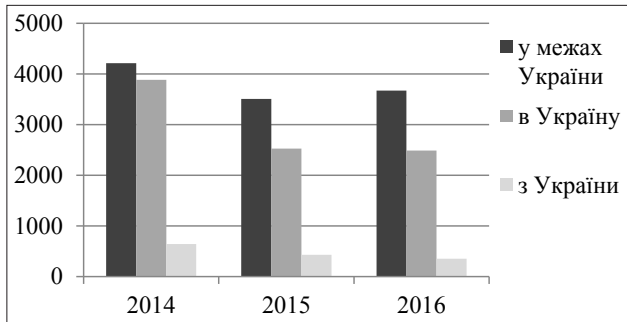

Рис. 1. Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів (в еквіваленті) млн. дол. США [5]

Всього за 2016 рік за допомогою систем, створених резидентами та нерезидентами, переказано: у межах України: 3671 млн. доларів США (в еквіваленті), що на 164 млн. доларів США більше ніж в 2015 р.; в Україну: 2488 млн. дол. США (в еквіваленті), що на 38 млн. доларів США менше ніж в 2015 р.; за межі України: 352 млн. доларів США (в еквіваленті), що на 79,5 млн. доларів США менше ніж в 2015 р.

Всього за 2015 рік за допомогою систем, створених резидентами та нерезидентами, переказано: у межах України: 3507 млн. доларів США (в еквіваленті), що на 708 млн. доларів США менше ніж в 2014 р.; в Україну: 2536 млн. дол. США (в еквіваленті), що на 1359 млн. доларів США менше ніж в 2014 р.; за межі України: 431,5 млн. доларів США (в еквіваленті), що на 213,5 млн. доларів США менше ніж в 2014 р.

Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. Сума коштів отриманих в Україні з використанням міжнародних

систем переказу коштів, перевищує суму коштів відправлених за її межі.

У сучасному світі, коли швидкими темпами розвиваються інтернет-технології, значного поширення набувають онлайн розрахунки, все частіше звучить термін «криптовалюта».

Криптовалюта – це електронні грошові одиниці, кількість і випуск яких не залежить від реальних грошей, створюваних державами на зразок долара або гривні [9].

Нацбанк визначився зі статусом криптовалюти (Bitcoin, Ethereum тощо) в Україні. Регулятор не може визнати криптовалюти і попередив про ризик шахрайства. Хоча НБУ та Державна фіскальна служба заявляли про незаконність криптовалют, це не відлякує наших співвітчизників від їх використання.

Наприклад, у серпні цього року стало відомо, що одне з київських кафе почало приймати оплату в біткоінах. В Україні 25 вересня 2017 року вперше у світі відбулася електронна трансакційна угода з обміну нерухомості на криптовалюту. Підприємець Марк Гінзбург фактично обміняв свою київську квартиру на Ethereum.

Активний розвиток криптовалютних відносин потребує правового врегулювання. Відповідно до чинного законодавства, криптовалюта в якості взаєморозрахунків використовуватися не може, відповідно, біткоіни як платіжний засіб – неспроможні. Отже, фізичні чи юридичні особи, які використовують валюту біткоін, здійснюють операції та ведення бізнесу на власний страх та ризик без жодних гарантій зі сторони держави. НБУ застерігає від операцій з криптовалютами, в тому числі у біткоінах, поки не буде створена система правил, яка зможе запобігти зловживанням [6].

Висновки. Платіжні системи по своїй суті є складно структурованими середовищами, що мають низку елементів, ефективна діяльність яких і призводить до якісної роботи усієї системи. Невиконання функцій одним її елементом призводить до краху діяльності усієї системи.

Аналіз статистичних даних свідчить про зменшення держателів платіжних карток та учасників СЕП. До факторів, що стримують застосування платіжних карток для виконання безготівкових платежів належать: незацікавленість населення в використуванні платіжних карток; низький рівень купівельної спроможності населення; незацікавленість торговців у запровадженні безготівкових форм платежів; Кількість активних платіжних карток під брендом НПС «ПРОСТІР» та учасників системи ПРОСТІР збільшилась. НПС «ПРОСТІР» є перспективним напрямком для розвитку платіжної системи України, це сучасна, високотехнологічна і високозахиснена система. Платіжні картки мають високий ступінь захисту від несанкціонованого доступу.

Список літератури:

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346–14 від 04.06.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
2. Діяльність платіжних систем на ринку України / Вісник Національного банку України. – 2016. – № 3. – С. 12–17.
3. Калмикова О. М. Функціонування платіжної системи України та стратегія її розвитку / О. М. Калмикова, Р. П. Лісна // Молодий вчений. – 2015. – № 1(16). – С. 100–103.

4. Манченко І. А. Перспективи розвитку системи електронних платежів / І. А. Манченко / Економіка. – 2016. – № 9. – С. 35–37.
5. Міжнародні карткові платіжні системи [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41430&cat_id=41429
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт НПС ПРОСТІР [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://prostir.gov.ua/prostir/>.
8. Поляниця О. В. Особливості розвитку електронних платіжних систем в Україні / О. В. Поляниця, В. С. Яківець // Молодий вчений. – 2016. – № 7. – С. 116–120.
9. Ситник І. П. Аналіз сучасного стану та розвитку криптовалюти BITCOIN в умовах розвитку інформаційної економіки / І. П. Ситник, Б. І. Пюро // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2017. – С. 157–160.
10. Циганов С. А. Розвиток електронних платіжних систем в Україні: міжнародний аспект та інституціональні засади / С. А. Циганов, В. В. Апалькова // Фінансовий простір. – 2015. – № 3. – С. 80–89.

Заруцкая Е.П., Прохорец Т.Б.

Университет таможенного дела и финансов

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассмотрены особенности функционирования платежных систем Украины. Проанализировано современное состояние платежной системы, в частности Национальной платежной системы «Украинский платежный ПРОСТОР» и Системы электронных платежей. Рассмотрено развитие криптовалюты в Украине.

Ключевые слова: платежная система Украины, Национальная платежная система «Украинский платежный ПРОСТОР», система электронных платежей, платежная карточка, криптовалюта.

Zarutskaya O.P., Prokhorets T.B.

University of Customs Business and Finance

FEATURE OF FUNCTIONING OF PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE

Summary

The features of functioning of payment system of Ukraine. The current state of the payment system, in particular the National system of mass electronic payments and electronic payment systems. The development of the cryptocurrency in Ukraine is considered.

Keywords: payment system of Ukraine, the National System of Mass Electronic Payments, payment card, cryptocurrency.